

1953 októbere volt. Én hazaköltöztem, nagypapa meg Pajalába. Segítettem neki a régi füstös szauna kályháját szétbontani. A szaunát ugyanis magával vitte.

Nagypapának rossz állapotban volt a gyomra. Lindholmi sósavat ajánlott neki, hogy azt iszogassa, mikor az ételt nem sikerül megemésztenie, vagy sehogy sem marad meg benne. Lindholmi elmagyarázta, hogy a rák túlzott gyomorsavképző-

Bengt Pohjanen 97

A CSEMPÉSZKIRÁLY

FIA¹

déssel kezdődik, aztán meg az a fránya túlságosan megcsappan, az étel pedig megromlik a gyomorban, ahol nincs elég emésztő. Ezt kapott tehát egy nagy üvegben, amelynek oldalán, egy címkén, ez állt: *Veterinärstyrelsen* (Állategészségügyi igazgatóság).

A szaunában régi lapokat és újságokkal letakart biciklikerekeket tároltak. „Szóval itt vannak”, csodálkozott nagypapa. A háború idejéből való holmik és csempészárak. A fészerbe vittem őket, s ott maradtam régi lapokat olvasgatni, amelyekben Cisco Kídről, a western hősről írtak finnül. Ez egy modern sorozat volt. A hős finnül beszélt, a lányok pedig keverték a spanyolt és a finnt. „Cisco, te lenni hős!” Cisco erre így válaszol: „Őn a hős, oi belle senorita!” Aztán Cisco megsókolta a lányt, s a szolgál, Pancho, elfordította a fejét; nem illett ilyesmit látnia, mivel annyira alacsonyrendű volt. Persze korábban a senyorita bajba került, és Pancho találta meg. Most így okoskodott: „Pancho megtalál leány, Pancho elveszít leány, Pancho ide hoz leány.” Ez tűnt a világ rendjének is. Pancho neve olyan volt, mint a Pantsóéké, Meänmaa legbolondabb családjaé. Csoda, hogy Pancho nem akasztotta fel magát, mivel ilyen Pantso-féle volt.

Carly Chessman San Quentinben ült a 2455-ös számú cellában, és az életéért küzdött. Vajon a Vörös lámpás nevű banda tagja volt? Mindenki Chessmanról beszélt, s mindenki ismerte a könyvét. Elolvastam Mika Waltari *Johannesz Angelosz* című regényét. Ehhez képest Chessman szerintem igencsak értéktelen, bár a *Vörös lámpás* sok éven át elkísért. Volt benne valami, ami egyszerre undorított és vonzott. Egy vámos Köngänenből azt állította, hogy a családom vérében ott lakik az ördög.

Könyvtárbusz kezdett járni mifelénk. Alig vártam, hogy Kassába is eljőjön, és finn nyelvű könyveket kölcsönözsek. A mamám nem volt egészen biztos benne, hogy a fiának jól vagy rosszat tesz az olvasás. Arra viszont büszke volt, hogy a fia olvas, még ha ponyvát is. Ő szintén elkezdett könyveket bújni, már hosszú ideje. A *Han och hon* (A fiú és a lány) című könyv titokban járt házról házra, bár természetesen „direkt ur livet”, egyenesen az életből merítette témáját, akárcsak Hans Ulrich Horster *Barn 312* (A 312-es

számú gyermek) című regénye. Ez nem tartozott a ponyva kategóriájába. Rádiószíndarabként is meghallgattuk. Ez szintén „direkt ur livet” volt.

Egy deszka tetején ültem és olvastam, mikor észrevettem a tűzgyólyót.

98 Először azt hittem, hogy a Halley üstökös az: olyan volt, mint egy hatalmas égő kéz, lángoló ujjakkal. Közöttük viaszfehér foszfor, mintha magnézium égett volna. Aztán robbant. Éreztem, ahogy a deszka megremegett alattam. A fészerből az udvarra futottam, hogy szembenézzek a végítélettel. Nagypapa ordított: „Vedret, vedret!” Egy lángokban égő ember közeledett szaladva a mezőn keresztül. A kútnál víz volt a vödörben, de nem merték ráönteni, ugyanis veszélyes lett volna, ha netalán benzintől gyúlt meg. Nagypapa letépte a falról a rénszarvasbőrt, s a férfi felé futott. Most ismertünk rá: Uno-bácsikám² volt az! A földre vetette magát, és s az agyagban próbált fetrengeni. Nagypapa rádobta a bundát, s azzal eloltotta a tüzet. Uno kilencvennyolc köbcentis motorbiciklijé gyúlt ki, és fel is robbant.

Bátyám csúnyán megégette a hátát, s üvöltött a fájdalomtól, miközben nagypapa tiszta szesszel mosta a hátát a konyhában. Néha bele-bele is kóstoltak. Uno sziszegett és köpködött, nagypapa pedig meg-megrázta magát, hogy az ital vissza ne jöjjön. Márta nővér eljött estefelé Kaartinenből, injekciót adott Unónak és Jukon-féle kenőcsöt. Bácsikám jó kedvre derült az injekciótól, s még kért belőle. Márta nővér adott nekik egy üveg Lazarofertőtlenítőt, és szigorúan emlékeztetükbe véste, hogy nem szabad meginni.

Mikor Márta nővér elment, Uno felkelt, és bevette a Lindholmi koktélját. „Ennél rosszabb dolgok is történtek a második világháború idején”, nevetett Uno. „Na, igen”, bólintott rá a nagypapa, „biztosan emlékszel arra, mikor lovakat árultunk Kaunisvaarában, s a korpelánus mozgalom virágkorát élte az északi falvakban. Kiima-Alpe Kieksiäisvaarában volt Jeruzsálem falait építeni, s elfogyott a házból a széna. Szegény Almának Pöksy-Eeverttivel el kellett szénáért mennie a mocsárig. Pöksy-Eevertti a Sattajärvi négyes halálszakasz² fiai közül való volt. Santos kávészemetek szórt szét az utak szélén. Állítólag az ördög lakozott azokban. Heteken át nem evett rendszeren, s olyanná vált, mint egy csontváz. Nem is volt ereje dolgozni, Alma pedig gyermeket várt. Nem bírták telerakni a kast. Eevertti úgy megerőltette magát, hogy szívinfarktust kapott, és meghalt, de Alma észre sem vette. Azt hitte, hogy Eevertti a szénában ül. Harmincöt fokos fagy volt és sötétség. A holttest megfagyott, s a megboldogult, sovány Eevertti kiesett a kas rakományá közéül. Mikor Alma hazaért, akkor vette észre, hogy Eevertti eltűnt. Órákon keresztül kerestük, s aztán persze megfagyva találtunk rá.”

1953. október 29-én nagypapa és Uno megünnepelték Uno születésnapját, az utolsót, amit megért. Egy idő múlva megoperálták, de a műtét nem sikerült, és Unót elvitte a rák a mütőasztalon Luulajában, ahol a

vasgyárban, a NJA-ban és a Jäärnvärk-ben kezdett dolgozni, miután saját boltja csődbe ment.

Szegény Unót a papám teherkocsijával hozták haza, és a régi Pohjanen tanya mezején temették el.

Uno-bácsikám népes családot hagyott maga után, a legkisebb 99
lánya éppenhogy betöltötte az első évét. Az özvegynek volt még két
fia az első férjétől. Uno fiai, Gunnari és Signari, velem egykorúak voltak.
Egy szombati napon, miután a mamám felsikálta a padlót, a fiúk eljöttek hoz-
zánk busszal. Talán az volt a terv, hogy hosszabb ideig maradnak. Papa biz-
tosan így gondolta, a mama viszont nem, mivel épp elég ember volt
már nálunk, s még arról a sok egyébről is, amit a papa hozott a nagy-
világból, munkásoktól fehér egerekig, mind-mind a mamának kellett
gondoskodnia. A fehér egerek a tehénistállóban kaptak helyet, s né-
hány nap tüntető hallgatás után a mama befogadta őket. Szerették
Sibelius zenéjét. Papa egy kábelt vezetett a konyhából az istállóba,
mivel Finnországban azt hallotta, hogy a teheneket könnyebb fejni,
ha a Tapiolát hallgatják a Godzinsky vezényletével.

Uno temetése után a mama keresztet látott az istállóban.
Ez bizony a halál előjele. Két héttel ezután az unokanővéremet,
Adelát, el is vitte a rák. Ő gondozta Anna-néném halála után a csalá-
dot, s most neki is el kellett távoznia.

Egy délután 1954 karácsonya előtt nagyapa leszáll a buszról. Ünnepi
ruhát visel, legjobb ballonnadrágja van rajta, bőrkabát, nyakkendő és
a fején kalap. A jällivaarai⁴ kórházból jön, ahol megröntgenezték.
Részeg, de annyira másképp, mint szokott, hogy megjíjdek tőle. Leül
a konyhaasztal mellé, és szünet nélkül beszél.

Kiborítja a cukortartót az asztalra, s mindenki nevet rajta. Egye-
dül a papám nem mond semmit, s nem is nevet.

Nagypapa jobb kezével a levegőben hadonászik, úgymond hangszere-
n játszik, aztán az üres cukortartót a fülére nyomja, s így kiált: „Halló, halló!
Itt Leo!” Állítólag megboldogult nagyanyámnak telefonál a mennybe, hogy
értesítést kapott, s ő is nemsokára érkezni fog. Rák van a gyomorszájában, és
elterjedt. Már nincs sok hónapja hátra. Aztán helyre teszi a „kagylót”, előve-
szí a butykost, tölt a kávéscsészébe, és kihörpinti. Mikor beesteledik, elalszik
az egyezségkötés szobájában, ahol születtem. Mama rieskát süt, és a lepény-
kéket bádogdobozba teszi a pince lépcsőjére, ahogy szokta. Nagypapa fel-
ébred éjjel, és belevizel a dobozba. Mama egy szót sem szól. Nagypapa csak
nevet. A halálraftéltnek kiváltságos jogai vannak.

Mikor papa bejön konyhába, nagyapa elkomolyodik. Úgy látom, meg-
telik a szeme könnyel: „Otto, ide jöhetek meghalni?” kérdi.

Papa kávé töltsd a csészébe. Anélkül, hogy elfordítaná a fejét, azt mondja csendesesen: „Hát, van ott egy cselédszoba meg egy ágy.” Ennél többet nem beszélnek a dologról. Elfordítja a fejét, s én nem tudom, egymás szemébe néztek-e. Nem egészen értem, milyen a viszony nagypapa meg
100 a fiai között. Talán az a baj, hogy a papa megvette a régi Pohjanen tanyát árverésen, hogy ne kerüljön idegen kézre. Nagypapa ugyanis nem fizetett adót, a házat pedig elárverezték.

„Na, én elmegyek a holmikért Pajalába”, mondja nagypapa.

Elkísérem. Lindholmihoz is benézünk. Nagypapát leültetik a nappaliban, s engem megkínálnak szörppel. Lindholmi komolyan viselkedik, és azzal búcsúzik el, hogy sehol nem találkozott még olyan úriemberrel, mint Pohjanen.

Nagypapa lefekszik a cselédszobában, s többé soha nem kel fel az ágyból. Az erős férfi elsorvad, s néhány hét alatt csonttá és bőrré változik. A keresztény asszonyok eljönnek meglátogatni, bűnbánásra sürgető szövegeikkel zaklatják, de nagypapa csak viccelődik velük, és eleven, csibész szeme még az asszonyokat is bűnös nevetésre fakasztja. Egy fiatal pap eljön megnézni a beteget, énekel, orgonán játszik, és felajánlja neki a mennyek országát, de nagypapa csak arra vár, hogy meghúzhassa az üveget, amely az ágya alatt van. Estéknént Karinit, a húgomat ijesztgeti, s megígéri, hogy halála után visszajön kísérteni. Karini üvölt, és elbújik a másik szobában.

Egy napon Haapaniemi Oskari esperes eljön nagypapához. Becsukják az ajtót, s ami mögötte történik, az titokban marad negyvenhárom éven át, amikor is Lindholmi és a felesége meghívják ebédre az Ylikainuu-i⁵ szállodába. Az esperes az üdvösségről kötött szerződést a nagypapámmal.

1955. április 7. nagycsütörtök. *Kiirastorstai* a mi nyelvünkön. A csütörtök neve nálunk *tuorestai*, a nagycsütörtök névben viszont *torstai*-t használunk. Kora reggel elmegyek Yngvéhez⁶. Délutánra a hórétég megadja magát a nap sugarainak. Az erdőn keresztül sízek a villamosdrótok mentén. A régi Pohjanen-háznál egy szarka szökken a sílécem elé. Egy hangot sem ad ki. Ebből tudom meg, hogy nagypapa épp most távozott el közülünk.

Az ablakok nyitva vannak. Nagypapa a határ harmadik szobájában⁷ fekszik, amelyben 1944. június 26-án megszülettem. Szemhéjára már rátettek egy-egy fémpénzt, s áll a alá a zsoldáros könyvet. Az egész ház hűvös. Nagypapa mellett állok, s valami olyan különös szagot érzek, amelyről ezután mindig tudni fogom, hogy a halál illata. Hűvösen friss, és a hamuéra emlékeztet.

Megérkezik Ajanki Viljaami. Mindenkit emlékeztet arra, hogy a nagypapa nekem ígérte az óráját. A másikat pedig Iiva⁸ kapja meg. Az óra láncon csüng. Iiva leveszi, és átadja nekem. Erősen szorítom a markomban. Szívembe hűvösség költözik.

Becsújkák az ablakot. Nem szabad többé odamenni nagypapához. Ammi is megérkezik. Az ablak alá állítja taposószánját. Felállok rá, és megpróbálok kukucskálni az ablakon a cselédszobába, ahol a holttest van. Leesem a szánról, s megütöm a jobb térdem. Napokon keresztül meg van dagadva. Azt mondom, hogy Iiva lökött le a taposószánról. Nem értem, miért megint őt hibáztatom, mikor semmi köze nincs a dologhoz. Nem az első alkalom, s nem is az utolsó. De most már képtelen vagyok bocsánatot kérni a bűneimért. Hatalmukba kerfettek, s lelassították utamat az üdvösség felé. Már nem értek egyet mindenben Istennel, de fiatalos önhittségemben még imádkozom, hogy Isten tegyen engem kegyelméből jó emberré.

Azt akarják, hogy Ajanki Emma mosdassa meg a halottat, de az nem vállalja el, mivel állítólag megsérült a keze, s a holttesttel érintkezve hullamérgezést kaphat. Ez badarság, ilyen nincs is, biztosan csak nem akarja megtenni, mert nagypapa boszorkánynak nevezte. Azért Emma mégis ellenőrzi, hogy le van-e zárva a nagypapa szeme, és hogy a teste megmerevedett-e. Ha csak egy résnyire is nyitva marad a szeme, vagy porhüvelye nem merevedett meg egészen, akkor a halál ismét beköszönt a házban.

Nagypapát megborotválják, és a pincébe cipelik, ahol megmosdatják a szaunában. Azt hagyakozta, hogy a sötét öltönyét adják rá, s a butykoszt tegyék a felső zsebébe. Tanakodnak ezen, de aztán úgy döntenek, hogy „az öreg csak félrebeszél”, és „ezt bizony még azelőtt mondta, hogy Haapaniemi nála járt volna”. Fehér vászoninget és alsónadrágot adnak rá. Gyapjú zoknit nem szabad húzni a lábára, mert nem rothad el. A pamut zokni jobb erre a célra.

Iiva a fürdővizet a templom irányába önti ki, Pajala felé. Vigyázni kell, nehogy egy csepp az emberre vagy épp a szemébe kerüljön. Ha ez történnék, az ember látnokká válna, az meg nagy terhet jelent. De még milyen nagyot! A szappant a trágyaszín lefolyógödrébe dobják, vagy olyan helyre dugják, ahol sem ember, sem állat nem érhet hozzá. Ugyanabból az okból, amelyből a fürdővízzel is óvatosan kell bánni. A halál szent dolog.

Az udvaron kinyitják a koporsót. A négyoszögű leplet leveszik a halott arcáról. Ez az utolsó alkalom, mikor láthatom azt az arcot, amely olyan drága nekem, és amely elevenen megmarad emlékezetemben, amíg csak élek.

Nagypapát az *Oltalmadba, drága Atyánk* című, közismert szoltárral búcsúztatjuk el. Aztán a koporsót lovasszánon szállítják el a régi Pohjanen birtokra.

Az asszonyok az Ajanki útelágazásnál állnak és könnyeznek, elérzékenyülve sópánszkodnak, hogy egy olyan drága és kedélyes öreg, mint Pohjanen, most elkárhozik. Nincs honnan tudniuk, hogy Haapaniemi elrendezte ezt a dolgot. Nagypapa az utolsó percig viccelődött ezekkel az asszonyokkal, akiket szívesen megnevetetett és bosszantott.

Elmennek papa unokanővéréért, Waara Elsáért, hogy megmosdassa a halot-
tat, illetve, hogy főzzön, és alaposan kitakarítsa a házat. Fehér függönyök
kerülnek az ablakra. Tálakat, dézsákat, fazekakat és padokat kölcsönöznek.

Hétfőn nekilátnak a sütés-főzésnek. Elmegyünk a papával Pajalába,
102 hogy elhozzunk egy ötvenkilós zsák lisztet. Kalácsot sütnek abból meg
fűszeres kekszet, ánizsos és sáfrányos tésztát, vajassüteményt és sok
más egyebet, ha már a halál megfordult a házban. A fűszeres kekszeknek is
megfelelő nagyságúaknak kell lenniük. Nem fogy el minden, de Elsa papír-
zacskókat szerez, amelyekbe ki-ki süteményt pakolhat, és magával viheti.
Érti a dolgát, hogyan kell mindent rendezni.

Elsa a főnök, a lányok pedig segítenek neki. El kell készíteni a borjút,
a darált húst, az ecetes halat, a sülteket és minden egyebet. A borjút egyben
kell megsütni, saját faggyújában. Desszertként, ahogy az lenni szokott,
gyümölcsszószt kínálnak, s végül csillag alakú kekszet hoznak ki tálcán. Ezek
aztán egyenesen a papírtasakokba kerülnek, mivel most már senki nem bír
többet enni. Abba kell hagyni. Elsát hangosan dicsérik; meg is érdemli:
tökéletesen ért hozzá, hogy kell mindent elrendezni.

A gyász hírt idejében megjelentetik a járás lapjaiban, a *Norrhänskában*, a
Kyrirben és a *Haaparannanlehtiben*.

Egy nappal a temetés előtt fenyőágakkal díszítik fel az udvart, és va-
sárnap elhozzák a koporsót Pajalából. A temetésre 1955. április 24-én kerül
sor, az istentisztelet után. Az esperes végzi a szertartást.

Mikor a koporsót leeresztik a sírba, olyan közel igyekszem állni a há-
borúhoz, amennyire csak tudok. Szorosan Hildingi, Elsa férje mellé állok, aki
sallai⁹ hős. Látom, hogy ő is könnyezik.

Ezzel gyermekkorom véget ér.

(Fordította: M. Bodrogi Enikő)

¹ A regény a Koinónia Könyvkiadó gondozásában jelenik meg 2011 nyarán. Eredetije méenkieli
(Tornio-völgyi finn) nyelven írott, s ez az első magyar fordításban megjelenő méenkieli szépirodalmi mű.

² Bengt Pohjanen apai nagybátyja.

³ A korpelánus mozgalom a hívei, csapatokra oszolva, az utak szélére kergették az ördögöket káromló
szavak kíséretében.

⁴ Svédül Gällivare, járás Norrbotten megye területén.

⁵ Észak-svédországi városka, svédül Överkalix.

⁶ Bengt Pohjanen apai nagybátyja.

⁷ Pohjanen számára a határ nem választóvonal Svédország és Finnország között, hanem oldalszoba,
ahol a csempészek és a vámosok egyezséget kötnek, mindkét fél hasznára. Ezt nevezi a határ har-
madik szobájának.

⁸ Bengt Pohjanen apai nagybátyja.

⁹ A téli háború (1939–40) idején a finn csapatok az észak-finnországi Sallában győzelmet arattak a
szovjet haderő felett.

